

BIOFILM OF BIOFICTIE

ROEL VANDE WINKEL & BRUNO DE WEVER

Alexander, *De-Lovely*, *The Aviator*, *Ray*, *The life and death of Peter Sellers*,... de biopic(ture) of biografische film is nooit echt weggeweest, maar is nu wel prominenter dan voorheen aanwezig in het filmaanbod. *De Nacht van de Geschiedenis* wijdt dit jaar zijn filmluik aan een paar recente en spraakmakende films over beroemde schilders: *Pollock*, *Frida*, *Girl with a pearl earring*, *Modigliani*. Bij critici en publiek duikt bij dat soort speelfilms telkens weer dezelfde vraag op: toont de film het hoofdpersoon en zijn omgeving *wie es eigentlich gewesen ist?* *Wahrheit* of *Dichtung*?

De vraag stellen is zoals altijd gemakkelijker dan ze te beantwoorden. In de eerste plaats dient men zich natuurlijk af te vragen in welke mate de film in kwestie werkelijk de ambitie heeft historisch correct te zijn. In het genre van de historische speelfilm vinden we immers heel wat producties terug die voor een historische setting kiezen en dat grote kader vrij correct trachten te reconstrueren, om vervolgens binnen dat raamwerk een fictief verhaal te projecteren. Het is een procédé dat we bijvoorbeeld ook in de literatuur terugvinden. Overigens treedt vaak een wisselwerking tussen beide op: *In the name of the rose* en *Girl with the pearl earring* (een verzonnen bespiegeling over de manier waarop Vermeers beroemde werk tot stand kwam), zijn bijvoorbeeld allebei gebaseerd op succesvolle romans die bewust en openlijk geschiedkundige elementen fictionaliseren of verzinnen. En daar is ook niets mis mee, zolang het publiek beseft naar een fictief verhaal te kijken. Zo blijven sommige kijkers van *La vita é bella* door de

voice-over van een volwassen man, zogenaamd het jongetje uit de film, op het verkeerde been te worden gezet en menen ze naar een authentiek verhaal te kijken.

Historische films die er wel naar streven historisch zo correct mogelijk te zijn, fictionaliseren en verzinnen echter ook. Ze hebben geen keuze. Hoe zag Napoleons slaapkamer er uit? Deed Stalin suiker bij zijn koffie? Wat voor kleren droeg Alexander de Grote? Een historisch gegeven verfilmen vraagt om de visuele reconstructie van zoveel details, dat een regisseur en zijn productie-eenheid, hoe sterk men zich ook in de historische literatuur inwerkt, constant grote en kleine feiten moet uitvinden. Daarnaast heeft de mainstream cinema een aantal ongeschreven wetten die verdere fictionalisering aanmoedigen. De kijker heeft behoefte aan een afgerond verhaal: een duidelijk beginpunt dat door een herkenbare spanningsboog met een bij voorkeur positief eindpunt wordt verbonden. Binnen dit verhaal heeft de kijker behoefte aan een overzichtelijk aantal personages waarvan de drijfveren herkenbaar of begrijpbaar zijn. Filmproducenten spelen uit commerciële overwegingen doorgaans op die behoeften in door verhaallijnen te vereenvoudigen, andere verhaallijnen (een *love story* bijvoorbeeld) te creëren, bepaalde historische personages uit het verhaal te verwijderen (of in één karakter te laten versmelten) of andere, fictieve personages toe te voegen.

Het is als historicus heel gemakkelijk om cynisch te doen over dergelijke 'manipulaties'. Geschiedenis is immers nooit een keurig afgerond verhaal. Belangrijke historische evoluties en gebeurtenissen worden, anders dan veel biografische films suggereren, veel meer gede-termineerd door grote economische of maatschappelijke krachten en processen dan door de handelingen van een enkel individu. Het vanuit die achtergrond a priori formuleren van kritiek op het genre van de historische speelfilm is echter ook gemakzuchtig. Wie aanvaardt dat het filmmedium eigen wetmatigheden moet volgen om als film te kunnen functioneren, leert dat film een andere maar niet noodzakelijk minderwaardige drager van historische kennis kan zijn.

De Amerikaan Robert Rosenstone, die academici sinds jaren oproept de historische speelfilm au sérieux te nemen, wijst er trouwens terecht op dat zelfs professionele historici hun globale beeld van het verleden (met uitzondering van de regio en de periode waarover zij als specialisten levenslang publiceren) grotendeels baseren op wat ze in speelfilms en televisiedocumentaires hebben gezien.

Dit alles betekent natuurlijk niet dat historici zich van elke kritiek op historische speelfilms moeten onthouden. Het kan niet de bedoeling zijn in een grenzeloos postmodernistisch cultuurrelativisme te vervallen en elke aanpassing/vervorming van het verleden klakkeloos te aanvaarden omdat 'film nu eenmaal zo werkt'. Rosenstone, daarin inmiddels gevolgd door veel (film)historici, stelt voor een kritisch onderscheid te maken tussen 'waarachtige' en 'on-

waarachtige' fictionele elementen.

In Stijn Coninx' *Daens* (1992) ziet de kijker hoe de Belgische kerkleiders tijdens een potje biljart met elkaar in debat gaan. Is het al dan niet wenselijk in te gaan op de vraag van graaf Woeste en de Aalsterse priester te sanctioneren? Verschillende argumenten worden uitgewisseld terwijl de keus de bal heen en weer jagen. Uiteindelijk wordt besloten vanuit het Belgische episcopaat niets tegen Daens te ondernemen, maar de beslissing en verantwoordelijkheid door te schuiven naar de paus. De bal wordt gepot. Deze scène is een prachtig voorbeeld van wat Robert Rosenstone als een *true invention* omschrijft. Naar de letter van geschiedenis gemeten, lijkt deze scène op een feitelijk niveau 'fout' of onwaarachtig. Voor zover bekend werd de discussie over Daens' lot, die jaren aansleepte, immers nooit in deze vorm gevoerd, laat staan tijdens een biljartspel beslecht. Naar de geest van de geschiedenis is de scène echter wel correct. Het biljartspel condenseert een veel langere discussie, maar geeft ze inhoudelijk correct weer. De inbreng van de verschillende spelers laat toe op korte tijd de standpunten van verschillende personages toe te lichten. De metaforische intertekstualiteit tussen het fysieke biljartspel en het psychische 'elkaar de bal toespelen' is filmtechnisch ook een zeer goede vondst.

De mate waarin men de *story* op *history* mag laten primeren, kan niet in strikte regels gegoten worden en moet film per film, onderwerp per onderwerp worden afgewogen.

Foto: Scarlett Johansson in 'Girl with a pearl earring'

De Nacht van de Geschiedenis: dinsdag 22 maart
Een initiatief van het Davidsfonds, met lezingen, bezoeken, tentoonstellingen, films.

Tijdens de *Nacht van de historische film* worden in zes Vlaamse Kinepolisbioscopen recente films over beroemde schilders vertoond: Jackson Pollock in *Pollock* van Ed Harris (2000); Frida Kahlo in *Frida* van Julie Taymor (2002); Johannes Vermeer in *Girl with a pearl earring* van Peter Webber (2003); Amedeo Modigliani in *Modigliani* van Mick Davis (2004).
www.davidsfonds.be/nacht

Roel Vande Winkel is postdoctoraal onderzoeker bij het FWO-Vlaanderen en gastprofessor aan de Sint Lukas Hogeschool Brussel. Als lid van de Werkgroep Film- en Televisiestudies (UGent) verricht hij onderzoek naar de herkomst en (her)interpretatie van audiovisueel erfgoed, de historische speelfilm en de media als propagandamiddel in conflictsituaties.

Bruno De Wever is hoofddocent aan de vakgroep nieuwste geschiedenis (UGent). In de laatste jaren promootte Bruno De Wever meer dan 100 licentieverhandelingen en eindwerken over film en geschiedenis.

De Nacht van de Geschiedenis:
FRESCO, 17 maart om 17 uur:
films over beroemde schilders
HERWIG VERHOVERT, 20 maart om
9 uur: Het Rode Klooster
HERMAN DE WINNE, 22 maart om 7 uur:
Emigratie naar Amerika. Gesprek met de
coördinator van de Gazette van Detroit
FRED BROUWERS, 22 maart om 10 uur:
Van Renaissance tot Biedermeier. Geschiede-
nis van de Dansmuziek
-,ALINEA, 22 maart om 12.05 uur
Canvas, 22 maart vanaf 22.45 uur